

Mürsi
Camiî'nin
içinden
bir görünüşü

ye başladı. O sırada Tunus'ta bulunan Şâzeliyye tarikatının piri Şeyh Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli'yi bu yıllarda tanıdı. Mürsi'de istidat gören Şâzeli onu müridliğe kabul etti. Kadı İbnü'l-Berâ ile arasında meydana gelen bir anlaşmazlık yüzünden Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli Tunus'u terketmek zorunda kalınca Mürsi'de şeyhiyle birlikte İskenderiye'ye gitti. Bu olayın ardından şeyhinin vefatına kadar (656/1258) onun yanından hiç ayrılmadı. Şâzeli hayatının sonlarına doğru Mürsi'yi halife tayin etti; irşad yetkisini ve tarikatı sürdürme görevini ona verdiğini belirtti.

Mürsi, şeyhinin vefatından sonra genellikle İskenderiye'de ve zaman zaman gittiği Kahire'de kurduğu ilim meclislerinde onun yolunu sürdürerek fıkıh, hadis, tefsir ve ahlâka dair dersler okuttu. Zâhir ulemâsinin da katıldığı bu derslerde bulunan müridi İbn Atâullah el-İskenderî onun ders anlatırken *Kitâbü'l-Meşâbih* (hadis), *el-İrşâd* (usûlü'd-din), *et-Tehzib* (fıkıh), *el-Muharrirü'l-veciz* (tefsir) gibi eserlerden faydalandığını belirtir. İbn Atâullah'ın verdiği bu bilgiden, "Biz fıkıhçılarla aynı bilgileri paylaşıyoruz, ancak onlar sahip olduklarımız konusunda bize ortak değiller" diyen Mürsi'nin zâhir ilimlerinde derin bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

İskenderiye'de otuz yıl ilim ve irşadla meşgul olan Mürsi 25 Zilhicce 685 (11 Şubat 1287) tarihinde burada vefat etti ve Bâbülbahr Kabristanı'na defnedildi. 705 (1306) yılında İskenderiyeli tüccar Zeynüddin b. Keysân gördüğü bir rüya üzerine kabrin yanına onun adına bir mescid yaptırmış, tarih boyunca çeşitli onarımlar geçiren mescidin 1927'de Evkaf Nezâreti tarafından yeniden inşasına karar verilmiştir. 1944 yılında tamamlanan bina şehrin en güzel mescidi olup yanına bir de kütüphane inşa edilmiştir. Kütüphanenin yaz-

ma eserler katalogunu Yüsus Zeydân yayımlamıştır (*Fihrisü mahtûtatı Ebi'l-Abbâs el-Mürsi*, I-II, İskenderiye 1997-2000).

Sûfilerin bilgilerinin tahkike dayandığını ve diğer insanların akıllarının bu bilgileri kaldırarak yetenekte olmadığını söyleyen Mürsi, üstadı Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli'ye uyararak eser telif edecek ilmi yeterliğe sahip olmasına rağmen bu yolu tercih etmemiş ve eser yazmamıştır. Ancak müridi İbn Atâullah el-İskenderî, *Leṭâ'ifü'l-minen fi menâkıbi'l-Mürsi ve Ebi'l-Hasan* adlı kitabında, Şa'rânî *Ṭabaḳâtü'l-kübrâ ve Envârü'l-ḳudsıyye* adlı eserlerinde onun dinî ve tasavvufî konulardaki sözlerini geniş yer vermiştir.

Derslerinde fıkıh ve hadis kitaplarının yanında *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn, er-Ri'âye, Ḳütü'l-ḳulûb, el-Mevâḳif* gibi tasavvuf kitaplarını okutan Mürsi tasavvufu zâhir ilimleriyle meczeden bir anlayışa sahiptir. Onun kendisine intisap etmek isteyenlere geçimlerini çalışarak temin etmelerini tavsiye ettiği, hükümdarlarla görüşmekten titizlikle kaçındığı belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda Ebü Medyen el-Mağribî'nin, kendisine intisap etmek isteyen Merakeş hâkimi Sultan Ya'küb'a Mürsi'ye gitmesini söylediği kaydedilmektedir. Ancak Mürsi, Ebü Medyen'in ölümünden (594/1198) çok sonra dünyaya geldiğine göre bu bilginin doğru olması mümkün değildir. Öte yandan bu bilgi Mürsi'nin hükümdarlarla görüşmediğine dair rivayetle de çelişmektedir. Bu yanlışlık, *Ravzü'r-reyâhîn* müellifi Yâfiî'nin Ebü'l-Abbâs el-Merîni'yi Ebü'l-Abbâs el-Mürsi şeklinde kaydetmesinden kaynaklanmıştır. Şâzeliyye silsilesi Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli'den sonra, "Tarikimiz ne doğuya ne batıya mensuptur, sadece Hasan b. Ali'ye mensuptur, o kutubların ilkidir" diyen Mürsi vasıtasıyla devam etmiştir. İbn Atâullah el-İskende-

ri, *Kaşidetü'l-bürde* müellifi Muhammed b. Saïd el-Büsîri ve Ya'küb Arşî onun yetiştirdiği çok sayıda mürid arasında en tanınmışlarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Atâullah el-İskenderî, *Leṭâ'ifü'l-minen* (nşr. Hâlid Abdurrahman el-Ak), Dimaşk 1992, s. 75-202; Yâfiî, *Ravzü'r-reyâhîn fi hikâyeti's-sâlihîn*, Kıbrıs, ts., s. 429; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 786-787; Şa'rânî, *Ṭabaḳâtü'l-kübrâ* (nşr. Abdurrahman Hasan Mahmûd), Kahire 1421/2001, II, 457-472; a.mlf., *el-Envârü'l-ḳudsıyye* (nşr. Tâhâ Abdülbâki Sürûr - M. İd eş-Şâfiî), Beyrut 1988, I, 49, 126-127, 196-200; II, 20-23; Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, *Câmi'u'l-kerâmât*, Beyrut 1329, I, 314-315; Ali Sâlim Ammâr, *Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli*, Kahire 1931, s. 160; Hasan es-Sendûbî, *Ebü'l-Abbâs el-Mürsi ve mescidühü'l-Câmi' bi'l-İskenderiyye*, Kahire 1363/1944, s. 1-22; Cemâleddin eş-Şeyyâl, *A'lâmü'l-İskenderiyye fi'l-aşri'l-İslâmî*, Kahire 1945, s. 202-210; Abdülhalim Mahmûd, *el-Ârif-billâh Ebü'l-Abbâs el-Mürsi*, Kahire 1392/1972, s. 1-57; a.mlf., *Ḳaḳıyyetü't-taḳavvuf: el-Medresetü's-Şâzeliyye*, Kahire, ts. (Dârü'l-mârif), s. 175-280; Âmir en-Neccâr, *eṭ-Ṭuruku's-şüfiyye fi Mısr*, Kahire 1995, s. 124-154; D. M. Dunlop, "A Spanish Muslim Saint: Abu'l-Abbâs al-Mürsi", *MW*, XXXV (1945), s. 181-196; Mustafa Kara, "Şâzeliyye Tarikatı ve Üç Büyük Şeyhi", *Fikir ve Sanatta Hareket*, sy. 24 (1981), s. 27-28, 30; Fethullah Müctebaî, "Ebü'l-Abbâs Mürsi", *DMB*, V, 674-676.

MUSTAFA KARA

MÜRSİYE

(مرسية)

İspanya'da yaklaşık beş asır
İslâm hâkimiyetinde kalan,
halen bir il ve özerk bölge merkezi
olan tarihî şehir.

İspanya'nın güneydoğusundaki Mürsiye (Murcia) sulamalı bir tarım alanında ve Segura (Ar. Şeküre/Vâdilebyaz) ırmağının kıyısında kurulmuştur. İslâm kaynaklarında müslümanlar tarafından kurulduğu belirtilmekteyse de adının Villa (etrafı surlarla çevrili büyük çiftlik) Murtea'dan gelmesi sebebiyle çekirdeğinin Romalılar'a ait olduğu söylenebilir; ancak müslümanlar burayı yeniden imar etmiş ve büyük bir şehre dönüştürmüştür. Mürsiye IX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Tüdmîr eyaletinin (Kûre) merkezi olan Ello'da Kayslı ve Yemenli kabileler arasında başlayan ve yedi yıldan fazla süren savaşlar yüzünden yönetimin zorlaşması ve istikrarın kaybolması üzerine, Endülüs Emevî Emîri II. Abdurrahman'ın emriyle Vali Câbir b. Mâlik tarafından 210 (825) veya 216 (831) yılında yeniden inşa edildi ve bölgenin idare merkezi buraya taşındı. Emîr Abdullah b. Muham-

med b. Abdurrahman dönemindeki (888-912) siyasî parçalanma sonucunda Deysem b. İshak şehirde, Güney Endülüs'te merkezî idareye karşı mücadele veren Ömer b. Hafsûn'un da yardımıyla Emevî hânedanına şeklen bağlı, kendi ordusuna ve hazinesine sahip bir yönetim oluşturdu ve bir süre sonra ödemesi gereken vergiyi göndermemek suretiyle bağımsızlığını ilân etti. Ancak III. Abdurrahman'ın yolladığı ordu karşısında yenildi ve şehir tekrar Emevî yönetimi altına girdi (304/916). Ardından Ya'küb b. Ebû Hâlid ve Âmir b. Ebû Cevşen gibi mahallî liderlerin başlattığı ayaklanmaları da bizzat III. Abdurrahman bastırdı (312/925); bundan sonra yüz yılı aşkın bir süre bölgede huzurlu günler yaşandı.

Mülûk't-tavâif devrinde Mürsiye, önce Âmirîler'in iktidardan uzaklaştırılmasının ardından bir süre burada idareci olarak bulunan Saklebî kumandanı Vâsil tarafından müstakil bir şekilde yönetildi; daha sonra Meriye'de bağımsızlığını ilân eden yine Saklebî asıllı Hayrân el-Âmirî'nin eline geçti. Hayrân, şehri bir ara Belensiye hâkimi Abdülâzîz b. Abdurrahman el-Mansûr'a bırakmak zorunda kaldıysa da ardından geri aldı ve Meriye'ye bağladı (413/1022). Şehrin bu durumu Hayrân'ın yerine geçen Saklebî Zühayr zamanında da (1029-1038) devam etti; onun ölümü üzerine tekrar Belensiye'ye bağlandı. Wasserstein 436'da (1044-45) şehrin hâkimi olarak Mücâhid el-Âmirî'yi gösterir (*The Rise and Fall of the Party Kings*, s. 91). Mürsiyeliler, daha sonra yönetimi kendi aralarından Benî Tâhir'e mensup Ebû Bekir Ahmed b. İshak adlı bir Arap soylusuna verdiler. Şehri 471 (1078) yılında bir Abbâdî ordusunun başında gelen İbn Ammâr el-Endelüsî ele geçirdi ve burada bağımsızlığını ilân etti. Ancak sınırlarını genişletmek amacıyla sefere çıktığı bir sırada yönetime kendi kumandanı İbn Reşîk el-Kuşeyrî el koydu. 484'te (1091) şehir mülûk't-tavâife son vermek niyetiyle Endülüs'e geçen Murâbitlar tarafından zaptedildi ve Endülüs'teki harekâtları için ana üs haline getirildi. Murâbitlar'ın güç kaybettikleri dönemde Benî Gâniye'nin elinde kalan Mürsiye, 1145-1147 yılları arasında üç defa yönetim değişikliği geçirdi. 1147'de, İspanyol kökenli bir lider olan ve bir süre İbn İyâz'ın Mürsiye valiliğini yapan İbn Merdenîş, Doğu Endülüs'ün büyük bölümünü ve bu arada Mürsiye'yi ele geçirerek hâkimiyetini ilân etti. Hıristiyan krallıklarla yakın ilişki içerisine girerek onların desteğini sağladı. Mür-

Mürsiye'den bir görünüş

siye'nin yerli halkından birçok kimseyi şehir dışına sürüp yerlerine paralı hıristiyan askerlerini yerleştirdi ve onların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni evler, kilise ve çarşı yaptırdı. Yaklaşık yirmi beş yıl onun elinde kalan şehir daha sonra uzun bir mücadelenin ardından Muvahhidler'in kontrolü altına girdi (567/1172). 620'de (1223) burada Muvahhidler'den Ebû Muhammed Abdullah, el-Âdil unvanıyla halifeliğini ve kısa süre içinde onun öldürülmesinin ardından Hûdîler'den Seyfûddele Muhammed b. Yûsuf b. Hûd, Muvahhidler'e karşı ayaklanarak emirliğini ilân etti (625/1228). Ayrıca Kurtuba, İşbiliye (Sevilla), Gırnata, Mâleka (Malaga) ve Meriye'yi (Almeria) kendisine bağlayan Seyfûddele'nin 635'te (1238) vefatıyla şehir kısa bir süre Hafsîler'in elinde kaldı.

639 (1241) yılında Kastilyalılar tarafından kuşatılan Mürsiye, dışarıdan yardım alamaması üzerine direnme gücünü kaybederek yapılan bir antlaşma çerçevesinde teslim oldu (10 Şevval 640 / 2 Nisan 1243). Bir yıl sonra Mürsiyeliler istilâcıları dışarı atıp Nasrîler'e bağlılıklarını bildirdilerse de Kastilyalılar çok geçmeden şehri yeniden hâkimiyetleri altına aldılar (9 Zilkade 641 / 19 Nisan 1244). 663'te (1264-65) Nasrî yöneticilerinin teşvikiyle halk bir defa daha isyan etti. Ancak iki yıl sonra Kastilyalılar'ın çağrısı üzerine yardıma gelen Aragon Kralı I. Jaime şehri ele geçirdi. Kastilya Kralı X. Alfonso, müslümanları kırk gün içerisinde şehir merkezinden çıkararak evlerine hıristiyan aileleri yerleştirdi. Surların dışında çeşitli sıkıntılara mâruz kalan müslüman nüfusun önemli bir bölümü Gırnata'ya göç etti; geriye sadece dinî ve sosyal kısıtlamalara mâruz bırakılmış çiftçiler kaldı. 1499'dan itibaren İspanya genelinde başlatılan zorla hıristiyanlaştırma politikası neticesinde bu müslümanlardan ya Mağrib'e göçmeleri ya da vaftiz olmaları istendi ve sürgünü göze alamayanlar hıristiyan kabul edildi. Fakat bunların önemli bir bölümü Hıristiyanlıklarından şüphe edildiği

için 1609-1611 arasında sürgüne tâbi tutuldu.

Coğrafyacı İdrisî'nin verdiği bilgilere göre şehrin çevresinde meyve ağaçlarıyla dolu birçok bahçe ve çiftlik vardı, bu sebeple buraya halk arasında "el-Bustân" deniliyordu. Meyve-sebze üretimi yanında civardaki zengin gümüş yatakları da işletiliyordu. Mürsiye göz alıcı renklerdeki kaliteli ipekli kumaşlarıyla ülke içinde ve dışında ün kazanmıştı; o derecede ki, "Süvari Tilimsân'da, gelin Mürsiye'de hazırlanır" sözü Endülüs'te ve Mağrib'de darbimesel haline gelmişti. Burada üretilen seramikler de Piza, Cenova ve Venedik gibi İtalyan şehir devletlerine ihraç ediliyordu.

Mürsiye, İslâmî dönemde ekonomi yanında ilmi hayatta da aktif bir merkez olarak temayüz etmiş, burada özellikle nahiv, kraat, tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimlerin öğretilmesi yapılmıştır. Ebû'l-Abbâs İbnü'r-Reşîk ile Muhammed b. Müferric b. Ebû'l-Âfiye ve Safvân b. İdris kitâbet ve inşâda; Muhammed b. Yebkâ el-Ümevî, Ebû Bekir İbn Ebû Cemre ile Ebû Muhammed el-Huşenî fıkhîta; İbnü't-Teyyânî diye bilinen Temmâm b. Gâlib, İbn Sîde, Ebû Âmir el-Belevî ve İbn Vehbûn dil ve edebiyatta; İbnü'l-Cennân, Kelâî ve Ebû Bekir Muhammed b. Galbûn el-Ensârî hadiste; İbn Seb'in, Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Ebû'l-Abbâs el-Mürsî tasavvufta ileri gitmiş Mürsiye kökenli ilim ve fikir adamlarının en önde gelenleridir. Tarihçi ve hadis âlimi Ahmed b. Yahyâ ed-Dabbî hayatının yarısından fazlasını Mürsiye'de geçirmiş ve burada ölmüştür. Kâdî İyâz ve Kartâcennî de Mürsiye'de bir süre kalıp ilim tahsil etmiştir. Mürsiye'nin bilimsel birikimi hıristiyan hâkimiyeti altında da bir süre varlığını korumuş, hatta Kastilya Kralı X. Alfonso, bundan hıristiyan öğrencilerin de yararlanabilmesi için bir okul açtırarak müderrisliğine hekimliği yanında mantık, felsefe, müzik ve matematik alanlarında da ün yapmış olan Muhammed b. Ahmed el-Mürsî er-Rakûtî'yi getirmiştir.

MÜRSİYE

Mürsiye Katedrali – İspanya

İslâmî dönemde Mürsiye'nin diğer Endülüs şehirleri gibi müslümanlar, hıristiyanlar ve yahudileri bünyesinde barındırmak suretiyle ortaya koyduğu bir arada yaşama tecrübesi, her yıl düzenlenen Murcia Tres Culturas (Mürsiye üç kültür) adlı festivalle yâdedilmekte ve bir hoşgörü örneği olarak bugünkü kuşaklara aktarılmaktadır. Murcia, halen İspanya'yı meydana getiren on altı idarî birimden 11.317 km² genişliğindeki aynı adlı ilin merkezi olup 2005 yılının başlarına ait tahminlere göre 410.000 kişilik bir nüfusu barındırmaktadır. Şehrin eski kesimleri Segura Irmağının kuzey, yeni kesimleri ise güney yakasında bulunur. Buradaki tarihî ipek sanayii günümüzde de önemini korumaktadır. Monteagudo Şatosu Mürsiye'deki Murâbit devri askerî mimari örneklerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Muhammed er-Râzi, *Crónica del Moro Rasis* (nşr. ve trc. D. Catalán – M. S. de Andrés), Madrid 1975, s. 34-46; İbn Hayyân, *el-Muktebes fi târihi'l-Endelüs V* (nşr. P. Chalmeta Gendron – F. Corriente), Madrid 1979, s. 190; İbnü'd-Delâi, *Nuşuş 'ani'l-Endelüs min kitâbi Terşî'i'l-aḥbâr* (nşr. Abdülazîz el-Ehvânî), Madrid 1965, s. 5-6; Şerif el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müştaḳ* (nşr. R. Dozy – M. J. de Goeje), Leiden 1864, s. 175, 194-195; İbn Saïd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 47; II, 246; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, bk. İndeks; *Zikru bilâdi'l-Endelüs: Una Descripción Anónima de al-Andalus* (nşr. L. Molina), Madrid 1983, s. 11, 14, 75, 86, 155, 172; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. Mustafa Ebû Dayf Ahmed), Dârülbeyzâ, ts. (Dârü'n-neşri'l-Mağribiyye), s. 95; İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, bk. İndeks; Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'târ* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1937, s. 181-183; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, VIII, 223; ayrıca bk. İndeks; M. Gaspar Remiro, *Historia de Murcia Musulmana*, Zaragoza 1905; Emir Şekîb Arslân, *el-Hulelü's-sün-düsiyye*, Kahire 1939, s. 386-530; E. Lévi-Provençal, *Historia de España* (trc. E. García Gómez),

Madrid 1950, IV, 15, 20-21, 31, 51, 94, 131-133, 217, 224-226, 235, 240; a.mlf., "Mursiya", *EP* (İng.), VII, 633-634; M. Abdullah İnân, *Mülûkû't-tavâ'if*, Kahire 1979, s. 174 vd.; Hâlid es-Süfî, *Târihu'l-'Arab fi'l-Endelüs: el-Feth ve 'aşrû'l-vülât*, Bingazi 1980, s. 317-318; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings: Politics and Society in Islamic Spain 1002-1086*, Princeton 1985, s. 91; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Buḥûş İslâmiyye fi'l-târih ve'l-ḥadâre ve'l-âşâr*, Beyrut 1411/1991, I, 497-525; S. Gutiérrez Lloret, *La Cora de Tudmir, de la Antigüedad al mundo islámico: Poblamiento y cultura material*, Madrid 1996; M. Rodríguez Llopis, *Historia de la Región de Murcia*, Murcia 1998; A. Carmona González, "From the Roman to the Arab: The Rise of the City of Murcia", *The Formation of al-Andalus* (ed. M. Marín), Aldershot 1998, I, 205-216; a.mlf., "Una Cuarta Versión de la Capitulación de Tudmir", *Sharḳ al-Andalus, Estudios Árabes*, sy. 9, Alicante 1992, s. 11-16; E. Molina López, "El gobierno de Zayyân b. Mardaniş en Murcia (1239-1241)", *Miscelánea Medieval Murciana*, VII, Murcia 1981, s. 159-182; P. Guichard, "Evolución sociopolítica de la región murciana durante la época musulmana", *Cuadernos de Historia*, sy. 10 (1983), s. 53-72; R. Pocklington, "Notas de toponomia arábigo-murciana", *Sharḳ al-Andalus: Estudios Árabes*, sy. 3 (1986), s. 115-128.

MEHMET ÖZDEMİR

MÜRŞİD

(المُرشد)

Sâlike

Hak yolunda rehberlik yapan kimse,
velî, er, eren, pîr
(bk. ŞEYH).

MÜRŞİDÂBÂD

(مُرشدآباد)

Hindistan'ın

Batı Bengal eyaletinde bir şehir
ve idarî bölge.

Ganj nehrinin kollarından Bhagirathi'nin doğu yakasında XVI. yüzyılın sonlarında Bâbürlü Hükümdarı Ekber Şah zamanında kurulmuş olan şehrin önceki adı Maksûdâbâd'dır (Mahsûsâbâd). *Riyâzû's-selâtin* müellifi Gulâm Hüseyin Selîm bu ismi Maksûd Han adlı bir tüccara nisbet etmekte ve onun yaptığı yatırımlarla buranın kısa zamanda tanınmış bir ticaret merkezi haline geldiğini söylemektedir. XVII. yüzyılda özellikle ipek ticaretiyle tanınan Maksûdâbâd İngiliz, Fransız ve Hollandalı tüccarların bölgedeki önemli üslerinden biriydi. Seyyah Tavernier 1666'da buradan büyük bir kasaba diye bahseder.

Şehre bugünkü adını veren Mürşid Kuli Han (Kartalap Han; ö. 1727) aslen Brah-

man'dır; çocuk yaşta müslümanların eline geçti ve İran'da eğitim gördü. Bâbürlüler'in hizmetine girdikten sonra Evrengzîb'in sarayında yükselerek 1705'te Bengal, Bihâr ve Orissa'dan müteşekkil Bengal eyaletinin newbâbı oldu; yeni eyalet merkezi Maksûdâbâd'ın isminin Mürşidâbâd'a çevrilmesi bu döneme rastlar. Mürşid Kuli Han özellikle ticaretin gelişmesi için gayret gösterdi ve şehri mâmur hale getirdi. Onun halefi Şücâüddin Muhammed Han zamanında da imar faaliyetleri devam etti ve bir saray, tophâne, divanhâne, pek çok idarî bina ile Ferahbâğ olarak anılan bir park yapıldı. Fakat 1756'da Nevvâb Sirâcüddevle'nin İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin idare merkezi Fort William'ı (Kalikâtâ / Calcutta) zaptetmesi üzerine ertesi yıl karşı saldırıya geçen İngilizler, Plassey savaşıyla kaleyi geri aldıkları gibi bütün Bengal'in idarî ve malî yönetimini de ele geçirdiler ve newbâbı onun sarayına yerleştirdikleri bir genel valiye bağladılar; 1773'te de idare merkezini Kalkûta'ya taşıdılar. Böylece herhangi bir işlevi kalmayan nevâblar Mürşidâbâd'da oturmaya devam etmekle birlikte İngilizler'in bölgedeki ticarî faaliyetleri de Kalkûta'ya yönlendirmeleri sonucu şehir giderek önemini yitirdi. 1769-1770'te yaşanan büyük bir kuraklık ve kıtlık yüzünden çok sayıda insanın bölgeden göç etmek zorunda kalması da bu durumu etkiledi.

Mürşidâbâd'da pek çok mimari eser bulunmaktadır. Mürşid Kuli Han çeşitli yapılar inşa ettirmiştir. Bunlar arasında Çihilsütun Sarayı, dört tarafı medrese olarak kullanılan odalarla çevrili cuma camisi başta gelenlerdir. Katra Mescid adıyla bilinen bu cami yüksek bir zemin üzerinde yapılmıştır ve Mürşid Kuli Han'ın kendi inşa ettirdiği türbesi de bu caminin girişindedir. Bhagirathi ırmağının karşı kıyısında yer alan İtalyan tarzındaki Nizâmat Kale, Nevvâb Hümâyün Han tarafından İngiliz mimarlara yaptırılmıştır (1837); bugün kalenin de içinde bulunduğu ünlü Hezarduvârî Sarayı da kısmen tahrip olmuş durumdadır. 1825 yılında saray mensuplarının çocukları için inşa edilmiş olan Nizâmat Okulu günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir.

Mürşidâbâd halen Hindistan'da müslümanların çoğunluğu teşkil ettiği birkaç bölgeden biridir. Esasen müslüman nüfusunun yoğunluğu sebebiyle 1947'de bölge Doğu Pakistan sınırları içinde düşünülmüş, fakat daha sonra İngilizler Hindistan'a dahil etmişlerdi. Merkezi Baharampûr olan